

Restaurācija

Vefam atdod pelnīto

Pēteris Uzkalns

Foto: AS Būvuzņēmums
Restaurators arhīvs,
SIA Zenico projekts

Gandrīz pēc gadu ilgušiem restaurācijas darbiem un 117 gadus kopš ēkas uzcelšanas savu sākotnējo vēsturisko izskatu atguvusi pasaulē pazīstamās rūpnīcas VEF fasāde. Šajā 1899. gadā celtajā eklektikas stila ēkā, kas atrodas Rīgā, Brīvības gatvē 214, paveikti liela apjoma fasādes atjaunošanas darbi, kuru veikšana tika uzticēta AS Būvuzņēmums Restaurators meistariem.

Restaurācija

VEF agrīnais priekštecis cariskajā Krievijā bija rūpnīca *Union*. 1887. gadā vairāku Berlīnes elektrotehnisko firmu pārstāvis Henrihs Detmans iegādājās 1200 kvadrātas lielu zemes gabalu Rīgā, Pleskavas šosejas malā (tagad Brīvības gatve 214). Kopš 1888. gada firmu dēvēja par *Krievu – Baltijas elektrotehnisko rūpnīcu*, bet 1898. gadā uz fabrikas bāzes tika nodibināta Krievu elektriskā biedrība *Union*. 1904. gadā uzņēmums nonāca vācu koncerna *AEG* īpašumā un pēc gada kļuva par tā filiāles Krievu sabiedrības *Vispārējā elektrības kompānija* daļu. *Union* izgatavoja elektromašīnas, iekārtas elektriskajiem tramvajiem, elektriskos skaitītājus, elektroaparāturu karakuģiem, citus elektroizstrādājumus. Šeit tika izgatavota arī Rīgas Politehnikuma (tagad Rīgas Tehniskā universitāte) elektrotehniskās laboratorijas aparātūra, tāpat pirmā dinamomašīna, ko uzstādīja Šmita cementa fabrikā Rīgā.

Līdz Pirmajam pasaules karam uzņēmuma īpašnieki līdzās 1896. gadā uzbūvētajai rūpnīcas vadības ēkai uzcēla vēl četrus ražošanas korpusus. Galvenā korpusa fasādes nišā starp divām kolonnām tika novietota Augusta Folca darinātā Zevas skulptūra. Zevs bija atveidots ar zibeņbultām rokās, pie viņa kājām novietots ērglis kā debesu spēka un uguns mitoloģiskais simbols.

Ēkas fasādē bija ieauguši koki!

Projekta ietvaros paveikts milzīgs restaurācijas darbs. Celtnes apskates protokolā, kas tika sastādīts pirms darbu uzsākšanas, teikts, ka «ēkas fasādes ir būtiski bojātas. Tostarp no dzeguļu torniņiem un centrālās daļas parapeta ir pazuduši dzeguļi. Betona dekoratīvās detaļas daudzviet ir saplaisājušas, zudis šuvju aizpildījums detaļu aizpildījuma vietās un ķieģeļu mūru šuvojumā». Izdrupušo ķieģeļu vietas bija vienkārši aizcementētas vai atstātas tālākas sadrupšanas procesam, ko veicināja atmosfēras nokrišņi un gaisa temperatūru atšķirības

gada visos mēnešos. Tāpat padomju laikos pie fasādes uzceltas arhitektoniski nesaskaņotas piebūves, ūdens notekas un dažādas metāla konstrukcijas.

AS *Būvuzņēmums Restaurators* restaurācijas darbu vadītājs **Dāvis Priede** stāsta, ka uzņēmuma speciālistiem vispirms nācās veikt nesaderīgu celtnu un konstrukciju demontāžu. Tam sekoja rūpīgi restaurācijas darbi. «Brīvības ielas fasādē tika demontēts ķieģeļu mūrējums virs visiem sešiem logiem vismaz piecu rindu augstumā, jo mūrējumu bija sabojājušas stipri korodējušās dubultās T veida pārsedes ar

ievērojamo augstumu 320 mm un laidumu 3,60 m. Tās tika pastiprinātas ar cinkotām U veida sijām. Tāpat kopā ar arhitektiem no SIA *Zenico projekts* tika atrasts risinājums centrālā parapeta pastiprināšanai. Šim nolūkam tika veikti caurejoši urbumi divus metrus biežajā mūrī ar $D=200$ mm, kuros ievietoti cinkota metāla dubultie T profili (160 mm), bet caurumi aizpildīti ar plūstošu betona masu. Visā fasādes apjomā tika veikta mūra stiprināšana, kā arī mūrēto virsmu attīrīšana no bioloģiskajiem un urbānajiem uzslāņojumiem,» skaidro Dāvis Priede.

VEF rūpnīcai – spilgta vēsture

Pirmā pasaules kara laikā, 1915. gadā, līdz ar vācu armijas tuvošanos Rīgai uzņēmuma iekārtas un aptuveni 3000 darbinieku kopā ar ģimenēm evakuēja uz Harkovu. *Union* pēctecis ir Harkovas elektromehāniskā rūpnīca Ukrainā, kas darbojas vēl šodien.

1919. gada 10. jūnijā, kad Pirmais pasaules karš bija beidzies, Latvijas Republikas Pasta un telegrāfa pārvaldes priekšnieks E. Kadiķis izdeva rīkojumu, saskaņā ar kuru tika dots uzdevums organizēt un vadīt darbnīcas, kurās tiktu veikts nozarē lietotās tehnikas remonts. 1928. gada vasarā darbnīcas pilnībā tika pārceltas uz agrāk evakuētās rūpnīcas *Union* ēku Brīvības gatvē. Gadu vēlāk darbnīcas sāka dēvēt par Valsts elektrotehnisko rūpnīcu *Pērkons*. Pēc trim gadiem uz ēkas frontona jau parādījās uzraksts VEF (Valsts elektrotehniskā fabrika). Pirmskara laikos rūpnīcā tika izgatavoti lidmašīnu modeļu paraugi. Šeit sāka ražot slavenās «spiegu» fotokameras *MINOX*. Īpaši populāri kļuva radioaparāti *VEF*. Pirmskara izstādēs Briselē un Parīzē rīdzinieku izstrādājumi ieguva *Grand Prix*. Produkcija tika eksportēta uz Igauniju, Lietuvu, Angliju, Šveici un Skandināvijas valstīm.

Pēc Latvijas pievienošanas PSRS 1940. gadā rūpnīca nokļuva Elektrotehniskās rūpniecības tautas komisariāta pakļautībā. Vācu okupācijas laikos rūpnīca tika dēvēta par *AEG Ostlandwerk*. Otrā pasaules kara beigās uz Vācijas tika izvests liels daudzums rūpnīcas tehnoloģisko iekārtu un tehniskās dokumentācijas. Ko nepaspēja izvest, tas tika iznīcināts. Kādam pat niezējuši pirksti paķert līdzī arī Zeva skulptūras stikla «zibeņus».

Pēc Otrā pasaules kara VEF rūpnīca kļuva par vienu no lielākajiem radiouztvērēju un telefonu centrāļu (vēlāk automātisko telefonsakaru staciju) ražotājiem PSRS. 1980. gada Maskavas olimpiādei šeit izgatavoja visas elektroniskās iekārtas tiesnešiem un informācijas nodrošināšanai.

Bez šiem tika veikta vēl virkne citu darbu, piemēram, noņemti fasādē ieaugušie koki un krūmi, veikta mūrim nesaderīga protezējuma izkalšana, kā arī lieko un degradējošo metāla daļu demontāža. Atjaunoti ne tikai fasādes dekoratīvie elementi un skārda noselementi, bet arī esošie parapeti un dzegas. Restaurācijas darbu gaitā tika pārvietoti desmitiem tonnu vēsturiskā fasādes materiāla, vairāki desmiti tūkstoši speciāli no jauna izgatavoti ķieģeļi ieņēma savu vietu atjaunotajā mūrī.

arī logu ailes un palodzes, nodrošinot to oriģinālos izmērus, kā arī vienotu un saskanīgu koptēlu.

Mūrēto fasāžu pilastru pakāpes restauratori atjaunoja atbilstoši vēsturiskajam veidolam. No jauna tika izgatavoti un uzstādīti dzegu tornīši, un pēc mūrējumu atjaunošanas tiem tika uzlikti atjaunotie 0,7 mm skārda jumtiņi. Tāpat tika veikta mūra fasādes virsmas hidrofobizācija jeb aizsardzība pret atmosfēras iedarbību. Mūra apmetās virsmas tika krāsotas ar īpaši izvēlētiem toņiem, lai ēka atbilstu savam autentiskajam izskatam. Savukārt Zeva skulptūras atjaunošanu veica Latvijas Amatniecības kameras sertificēts dekoratīvo būvelementu veidotājs meistars Guntis Kivlenieks. BI

Ēka atgūst autentisko veidolu

Fasādes atjaunošanas procesā tika pārmūrētas nestspēju zaudējušās būvkonstrukcijas un atbilstoši oriģinālajam izskatam sakārtotas arī sienas.

«Visvairāk bija cietusi Ūnijas ielas fasāde, kas pēc ugunsgrēka padomju okupācijas pēdējos gados tika pārmūrēta ar nekvalitatīviem, sala neizturīgiem ķieģeļiem. Vairāki pilastru pie vārtiem bija gandrīz pilnībā zaudējuši noturību un draudēja sabrukt. Šajās vietās arhitekti izstrādāja speciālus pastiprināšanas risinājumus, jaunajā pilastru mūrējumā ietverot cinkota tērauda konstrukciju telpisku karkasu. Visas fasādes mūrējuma šuvju vietas tika renovētas, izmantojot gludi izvilktu šuvju tehniku. Tāpat tika atjaunotas oriģinālās jumta dzegas, kas bija stipri bojātas ēkas posmā, kurš pēdējos gados netika izmantots un bija atstāts bez jumta,» skaidro AS *Būvuzņēmums Restaurators* restaurācijas darbu vadītājs Dāvis Priede, uzsverot, ka no autentiskajiem materiāliem tika izgatavotas

Apvienībai VEF bija lieljaudas zinātniskā ražošanas bāze, attīstīta sociālā infrastruktūra. Kopš divdesmitā gadsimta deviņdesmito gadu sākuma uzņēmums tika pārveidots par AS *VEF*, pēc tam – par AS *VEF Radiotehnika RRR*.

